

1 februari 2021 Ulrika Stensgård
Försäkringsexpert, jurist
076 - 282 90 01
ulrika.stensgard@ptk.se

S2020/09429

Vissa undantag från bestämmelserna om karensavdrag

Bakgrund

I december lämnade socialdepartementet en promemoria med förslag om ändring i lagen om sjuklön. Syftet med förslaget är att möjliggöra för arbetsmarknadens parter att genom kollektivavtal göra undantag från bestämmelserna om karensavdrag vid sjukdom.

Förslaget har utarbetats efter initiativ från fackförbunden Kommunal och Vårdförbundet, vilka har pekat på vikten av att sjuk- och omsorgspersonal stannar hemma även vid lättare ohälsa för att förhindra smitta. Framför allt är detta viktigt för att skydda vårdtagare eller brukare som tillhör riskgrupper eller på annat sätt är sköra för infektioner, vilket under det senaste året har accentuerats av den nu pågående pandemin av covid-19.

Karensavdraget är en ekonomisk faktor som kan innebära att arbetstagare väljer att arbeta även vid viss ohälsa som inte påverkar arbetsförmågan i sig, t ex vid lättare symptom. Det är dessutom en bärande tanke i sjukförsäkringen att sjukdom i sig inte ger rätt till sjukpenning – det är sjukdom i kombination med en faktisk nedsättning av arbetsförmågan som ger rätt till ersättning. Karensavdraget är en självrisk under sjuklöneperioden, som å ena sidan bedöms som viktig för att förhindra att sjukförsäkringen missbrukas, men å andra sidan bedöms innebära att arbetstagare går till arbetet trots sjukdom – sk sjuknärvaro. Det senare kan – i ljuset av pågående pandemi – innebära en katastrof då även milda eller nästintill omärkliga förkylningssymptom kan innebära smittspridning och sjukdom hos sårbara grupper eller individer. För individen själv kan upprepad sjuknärvaro på arbetet på längre sikt antas leda till mer uttalade hälsoproblem.

Många tjänstemän kan arbeta hemifrån, varför karensavdraget för dem oftast inte är något problem. För arbetstagare inom bland annat vård- och omsorgsarbeten är hem- eller distansarbete emellertid sällan något alternativ. Syftet med förslaget är således att motverka smittspridning genom att minska de ekonomiska effekterna av sjukfrånvaro för de arbetstagare som arbetar med riskgrupper känsliga för infektionssjukdomar.

Förslaget tar enbart sikte på de grupper som har en arbetsgivare med kollektivavtal, och därigenom har rätt till sjuklön. I förslaget anges även att det krävs att det finns särskilda skäl för att rätten att avtala bort karensavdraget ska inträda. Vissa arbetstagare, t ex de med behovsanställning eller andra anställningstyper där rätt till sjuklön från arbetsgivare inte föreligger, föreslås inte få någon motsvarande förmån, t ex vid beräkning av sjukpenning från Försäkringskassan.

Förutsättningen för att parterna ska kunna avtala bort karensavdraget inom ett avtalsområde är att det finns särskilda skäl för det. Särskilda skäl ska anses finnas om arbetstagare som omfattas av avtalet i sitt

yrkesutövande typiskt sett möter personer som på grund av sin ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning antingen har ett allvarligt och sårbart tillstånd eller löper särskilt stor risk att bli allvarligt sjuka om de får en infektionssjukdom, t ex covid-19. Det anförs att särskilda skäl i första hand kan anses finnas för anställda inom hälso- och sjukvård, vård och omsorg, samt öppna sociala insatser.

Sammanfattande kommentarer

Förslaget är otydligt vad avser de särskilda skälen som ska föreligga för att rätt att avtala bort karensavdraget ska inträda. Kommer chaufförer som kör sjuktransporter att kunna omfattas? Kommer taxichaufförer där det finns avtal om färdtjänst att kunna omfattas? Kommer yrken inom tandvård och särskola att omfattas? Här behöver lagstiftaren förtydliga hur de särskilda skälen ska tolkas.

Det finns starka skäl för att behovsanställda, t ex de som kommer in som ersättare när ordinarie personal är sjuk, bör inkluderas i de grupper som ska kunna få rätt till ersättning om de måste tacka nej till ett arbetspass på grund av egen sjukdom. Risken är annars att de vinster man önskar i form av minskad smittspridning kan komma att motverkas av att de vikarier som kommer in som ersättare inte har samma ekonomiska incitament att avstå arbete vid lättare symptom. Denna grupp är dessutom betydande i antal. Enligt Coronakommissionens rapport från december 2020, består andelen behovsanställda – dvs timavlönade – av 23 procent inom vård och omsorg som bedrivs i kommunal regi. Av samma rapport framgår att andelen tidsbegränsat anställda inom kommunal äldreomsorg 2017 var 27 procent, medan samma kategori inom äldreomsorg som bedrivs i privat regi uppgick till 37 procent. Av intresse i sammanhanget är även att det tillfälligt slopade fribeloppet inom studiemedelssystemet föreslås bli förlängt till och med juni 2021, för att stimulera bland annat studenter att gå in och arbeta extra inom bland annat vård, omsorg samt inom andra samhällsviktiga funktioner. Dessa grupper har normalt inte rätt till sjuklön om de måste tacka nej till arbete pga sjukdom eller lättare sjukdomssymptom.

Det anförs i promemorian att det blir administrativt krångligt att lämna ersättning från Försäkringskassan till de grupper som inte har rätt till sjuklön, utöver behovsanställda bland annat egenföretagare. Det kan i det sammanhanget påpekas att det redan idag finns en temporär ersättningsform för att den enskilde efter ansökan ska kunna få en schablonersättning för att täcka karensavdraget både för de som har rätt till sjuklön och de som istället har rätt till sjukpenning under sjuklöneperioden. Det indikerar att de administrativa problem det skulle innebära att lämna ersättning från första dag för vissa grupper inte kan vara helt oöverstigliga.

Det kan konstateras att förslaget är tidsbegränsat, så tillvida som ett lagförslag samtidigt läggs om återställning efter ett och ett halvt år. Om syftet med förslaget är att förhindra att känsliga grupper utsätts för smitta, bör det i sammanhanget noteras att den risken inte upphör i och med att pandemin av covid-19 förhoppningsvis upphör. Däremot är det ett bra tillfälle att på ett systematiskt sätt utvärdera karensavdragets funktion som självrisk – påverkar karensavdraget smittspridningen? Påverkas sjuktalen inom de branscher som avtalar bort karensavdragen? Hur påverkas sjuktalen i så fall på lång respektive kort sikt?

Förslaget bör förtydligas vad som utgör sådana särskilda skäl som är avgörande för rätten att avtala bort karensavdraget. Begreppet särskilda skäl är i sig alltför vagt för att ge ledning, och det är viktigt att lagstiftaren är tydlig i vilka grupper som avses.

PTK tillstyrker förslaget då det är väl motiverat med ett slopat karensavdrag för personal inom framför allt vård och omsorg. Dels för att minimera risken för smittspridning, men dels även för att lindra de ekonomiska effekterna för arbetstagarna.

PTK anser emellertid att ett slopat karensavdrag är motiverat för samtliga arbetstagare inom de områden som förslaget riktar sig mot, oavsett anställningsform.

Förhandlings- och samverkansrådet PTK

Ulrika Stensgård
Jurist, försäkringsexpert